

důležité závěry. Popularizační roli knihy dokládá např. i závěrečný seznam lokalit s popisem situace. V naznačeném rozsahu je patrné, že ani výrazná převaha synteticko-kompilační práce (v textu není uveden prakticky žádný poznatek z autorčina vlastního archeologického výzkumu) nezmenšuje smysl této publikace. Je otázkou, zda i přes omezení na archeologické pozůstatky Anglie a limitovaný rozsah knihy by nebylo na místě rozsáhlejší srovnání s kontinentálními příklady. Pro domácí čtenáře bude možná také trochu problémem, že veškeré příklady pouze zmíněné v odkazech jsou jako aktuální uváděny z jednotlivých anglických periodik, která nejsou u nás stále dostupná bez komplikací.

VÍT JESENSKÝ

Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte-Geographie. Band 12, Bonn 1994, 421 stran.

Dvanáctý svazek přináší zejména referáty přednesené na brněnské konferenci (28. 9.–2. 10. 1993) Pracovní skupiny pro výzkum vývoje osídlení ve střední Evropě. Autorem prvního příspěvku je D. Denecke (Göttingen): *Wüstungsforschung als Kulturlandschafts- und siedlungsgenetische Strukturforchung* (str. 9–26). Denecke spatřuje ve výzkumu sídlišť dva cíle: osvětlení celkového procesu pustnutí a vypracování strukturálních změn s procesem zanikání sídlišť spojených. Z hlediska archeologického výzkumu je důležitý druhý cíl, do něhož autor zahrnuje rekonstrukci půdorysů zaniklých sídlišť na základě terénní situace a náleží spolu se sledováním změn v prostoru vlastního sídliště. Některé otázky spojené se strukturálním uspořádáním lze řešit jen archeologickým výzkumem. To se týká především domu, jeho začlenění do dvorové zástavby a tím i řešení hospodářské charakteristiky celého sídliště. S výzkumem zaniklých sídlišť je spojen i výzkum opevněných sídel, sakrálních staveb, mlýnů, studní apod. Jako sídelní geograf klade důraz na ekonomické zázemí vesnice, především na tvar pluziny. Tím zahrnuje do programu výzkumu celý komplex faktorů, jež měly vliv na vzhled a vývoj kulturní krajiny.

Příspěvek R. Bergmanna (Münster) *Quellen, Arbeitsverfahren und Fragestellungen der Wüstungsforschung* (str. 35–68) je zaměřen na prameny a na metodu interdisciplinární spolupráce při výzkumu zaniklých sídlišť. Archeologický výzkum má sloužit k řešení historické problematiky. Pozornost je podle autora třeba věnovat celkovému procesu zanikání a to až do nejnovější doby. Podnětné jsou obrazové dokumentace, grafické znázornění nálezů keramiky a způsob dokumentace terénních relikvií.

Další autor sborníku M. Balzer (Münster) řeší otázku, jaký vliv měl vznik měst na proces pustnutí sídlišť v článku: *Spätmittelalterliche Wüstung und Stadtentstehung im östlichen Westfalen* (str. 69–85). Upozorňuje na to, že města byla pro poddané ochrannou v době nebezpečí a na druhé straně byl zájem měst na pozemkovém vlastnictví. Proto i když ves zanikla, byla příslušná pluzina dále obhospodávána městským obyvatelstvem. Tím zdůrazňuje i vznik velkých katastrů v okolí měst.

Problematickou historicko-archeologického výzkumu zaniklých sídlišť v severním Německu se zabývá G. Mangelsdorf (Greifswald) v článku: *Probleme der historisch-archäologischen Wüstungsforschung in Norddeutschland* (str. 87–101). Tento výzkum přináší velmi cenné poznatky i z hlediska etnického, neboť na tomto území žilo až do 12. století slovanské obyvatelstvo.

Z českých zemí je ve sborníku zastoupena jen Morava a to třemi články: V. Nekuda, *Ursachen und Folgen der mittelalterlichen Wüstungen dargestellt am Beispiel Mährens* (str. 103–111), R. Nekuda, *Der Beitrag der Archäologie zur Wüstungsforschung in Mähren* (str. 113–124) a E. Černý, *Die historisch-geographische Erforschung der wüsten mittelalterlichen Dörfer und Fluren im Drahaner Hochland* (str. 125–141). Zatímco V. Nekuda podal přehled dosavadních poznatků o procesu zanikání, jeho příčinách a následcích, R. Nekuda se zaměřil na výsledky získané archeologickým výzkumem zaniklých středověkých vesnic na Moravě. Příspěvek E. Černého podává celkový přehled z jeho výzkumu na Drahanské vrchovině.

O přínosu archeologie k výzkumu zaniklých středověkých vesnic na Slovensku informuje A. Habovštiak: *Der Beitrag der Archäologie zur Wüstungsforschung in der Slowakei* (Str. 143–153). Pozornost si zaslouží grafické znázornění procesu zanikání v jednotlivých staletích, zejména pak graf podávající přehled zaniklých středověkých vesnic na Slovensku na základě archeologického průzkumu. Z grafu vyplývá, že nejvíce vesnic zaniklo v období 13.–16. století.

Ze slovenských badatelů přispěl do sborníku ještě D. Šalkovský (Nitra) článkem: *Eine Rekonstruktionsmethode für den Bauungsplan slawischer Siedlungen* (str. 265–270). Na příkladu výzkumu sídliště Mužla-Cenkov uvádí, že vzdálenost mezi jednotlivými domy se pohybovala mezi 13,6–14,3 m. Na základě tohoto modulu vzdálenosti se pokusil stanovit plán zástavby.

H. Krawarik (Wien) se zabývá jednou lokalitou a to Kremsdorfem v Horním Rakousku a klade si otázku: *Kremsdorf in Oberösterreich – Wüstung oder Siedlungsverlegung?* (str. 155–166). Na základě studia názvů tratí vyslovil názor, že při zániku osady slovanského obyvatelstva s kulturou köttlašskou obyvatelé se přesunuli na jiné místo.

Z rakouských badatelů je zastoupen ještě P. Čede (Graz) článkem: *Wüstungsperioden und Wüstungsräume in Österreich* (str. 185–199). Proces zanikání sídlišť sleduje autor od doby stěhování národů. Další vlna zániku byla spojena s nájezdy Maďarů v 10. století. Vrchol zanikání spadá rovněž do konce 13. až 16. století.

Proces zanikání sídlišť na území Holandska v období 1000–1800 zpracoval J. Renes (Wageningen):

Wüstungsprozesse in den Niederlanden zwischen 1000 und 1800 (str. 201–233). Všimá si zejména změn ekologických, sociálních a hospodářských, které byly tímto procesem vyvolány.

D. Denecke uveřejnil ještě jeden příspěvek na téma: *Interdisziplinäre historisch-geographische Umweltforschung: Klima, Gewässer und Böden im Mittelalter und in der frühen Neuzeit* (str. 235–263). Jak už z názvu článku vyplývá, zaměřil D. Denecke svoji pozornost na podnebí, vodní režim a půdu. Tyto tři faktory hrají podle Deneckeho důležitou roli pro vznik sídliště. K tomuto tématu uvádí autor rozsáhlý výběr literatury.

Ch. Huth a J. Oexle ve spolupráci s dalšími autory publikují předběžnou zprávu o interdisciplinárním projektu: *Breunsdorf, Lkrs. Leipziger Land – ein Vorbericht über ein interdisziplinäres Projekt zur Kulturlandschaftsarchäologie im Südraum Leipzig* (Tagebau Schleenhain), str. 271–299. Výzkum se zaměřil na obec Breunsdorf určenou v důsledku těžby uhlí k zániku.

H. Brachmann (Berlín) informuje v článku *Germania-Slavica – zur Geschichte der Forschung und den Aufgaben eines im Rahmen interdisziplinär ausgerichteter Ostmitteleuropa – Studien neu eingerichteten Forschungsbereiches* (str. 301–316). O nové organizaci vědecké práce po sjednocení obou německých států. Jedním z nově vzniklých útavů je pro výzkum dějin a kultury východní části střední Evropy. V rámci tohoto útavu byl vytvořen odbor Germania-Slavica, který tak navazuje na stejnojmenný projekt, jehož autorem byl W. Fritze již v r. 1980.

Dvěma články jsou zastoupeny výzkumy mimo evropské území a to R. Graafen (Koblentz): *Verkehrswege und Handelsniedlungen im Nepal-Himalay – Zielsetzungen, Verfahren und erste Ergebnisse eines interdisziplinären DFG–Forschungsprojekts* (str. 317–326) a P. Pohle (Giesen): *Wüstungen als Zeugen von Siedlungsprozessen im Tibetischen Himalay* (Süd–Mustang, Nepal, str. 327–340).

K. Fehn hodnotí velmi pozitivně průběh brněnské konference (str. 341–345). Závěr sborníku tvoří bibliografie evropského sídlištního výzkumu (str. 351–411).

VLADIMÍR NEKUDA

Mittelalterarchäologie in Zentraleuropa. Zum Wandel der Aufgaben und Zielsetzungen. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 9, Bonn 1995.

Podávám zde jen stručnou informaci o publikaci, jež se dotýká téměř všech témat spojených s archeologií středověkou. Obsahem publikace jsou referáty přednesené na konferenci pořádané katedrou archeologie středověku v Bamberku v roce 1990. Společným znakem všech příspěvků je dosažený stav výzkumu a stanovení úkolů do budoucna.

Úvodní článek G. P. Fehringa (Lübeck) *Geschichte und Situation der Archäologie des Mittelalters in Zentraleuropa. Anlass und Ziel der Bestandsaufnahme* (str. 9–18) podává celkový přehled o stavu archeologie středověku ve střední Evropě, o její organizační struktuře, o časopisech vycházejících v jednotlivých zemích a o stavu její výuky na vysokých školách.

Výzkumem sakrálních objektů se zabývá příspěvek U. Lobbedeye (Münster) *Zur Archäologie der Kirchen* (str. 19–26). Klade důraz nejen na samotný výzkum těchto objektů, ale i na řadu otázek, kterých se tyto výzkumy dotýkají, tj. hospodářských a sociálních dějin včetně správní organizace.

W. Meyer (Basel) soustředil pozornost na opevněná sídla vrcholného středověku: *Burgen, Pfalzen, Herrensitze* (str. 27–36). Hodnotí význam těchto objektů a jejich funkci ve středověké společnosti.

R. d' Aujourd'hui hodnotí výzkum měst *Zur archäologischen Stadtforschung im deutschsprachigen Gebiet Europas: Standortbestimmung und Zukunftsaufgaben* (str. 37–52). Zdůrazňuje význam archeologického výzkumu města nejen z hlediska jeho historického vývoje, ale i pro využití těchto poznatků pro další územní plánování.

Problematickou sídlištní archeologie se zabývá příspěvek J. Herrmanna (Berlín) v článku: *Zur archäologischen Erforschung von Siedlungsvorgängen und ländlichen Siedlungen in Zentraleuropa. Ergebnisse und Zukunftsaufgaben* (str. 53–62). I když v titulu článku je střední Evropa, shrnul autor poznatky získané z výzkumu sídliště jen na území Německa. Téma pojednal ze tří hledisek: 1. Jak archeologický výzkum přispívá ke studiu vývoje osídlení a k vytváření kulturní krajiny. 2. Předpokladem srovnávacích analýz sídlištních forem je pokud možno komplexní výzkum více sídliště. 3. Vypovídací možnosti o ekonomické a sociální struktuře sídliště jsou závislé na interdisciplinární spolupráci. Z hlediska terminologického je důležité pojetí periodisace středověku. Jako raný středověk rozlišuje Herrmann dvě období: 6.–8. století a 9.–10. století. Rovněž vrcholný středověk dělí na dvě období: 11.–12. století a 13. století. Naproti tomu W. Janssen zařazuje do raného středověku 7.–10. století a do vrcholného středověku 10.–13. století.

Archeologické výzkumy přinášejí značné množství nálezů. S jejich zpracováním a vyhodnocením se zabývá B. Scholkmann (Tübingen) v článku: *Die archäologischen Artefakte. Fragestellungen, Ergebnisse und Zukunftsaufgaben der Erforschung* (str. 63–74).

O významu archeologických výzkumů pro hospodářské dějiny středověku pojednal W. Janssen (Würzburg): *Archäologische Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters in Mitteleuropa* (str. 75–86). Zatímco Janssen řešil téma na výsledcích výzkumů na území Německa, H. Steuer (Freiburg im Breisgau)